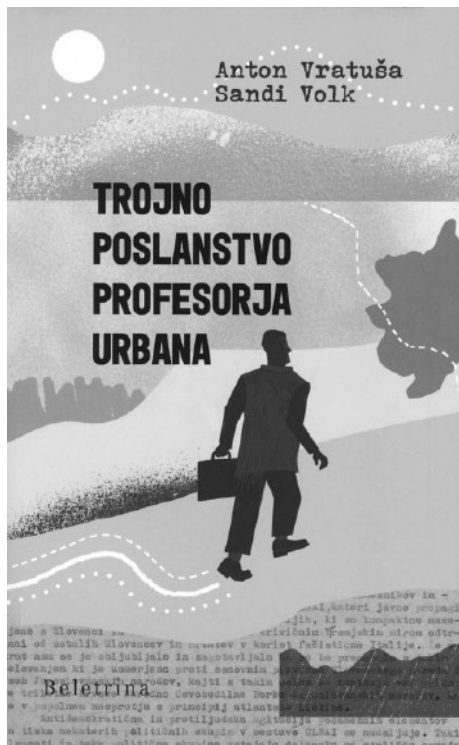

ANTON VRATUŠA, SANDI
VOLK: *TROJNO POSLANSTVO
PROFESORJA URBANA*

Založba Beletrina je ob izteku minulega leta pripravila posthumno izdajo avtentičnih zapisov in spominov, katerih osrednji junak in avtor je pokojni prekmurski mislec, teoretik, diplomat, publicist in politik dr. Anton Vratuša – Vran. Anton Vratuša je bil med letoma 1943 in 1944 kot zastopnik OF in Komunistične stranke Slovenije (KPS) poslan na misijo v severno Italijo, ki so jo zasedali Nemci. V stikih z različnimi političnimi organi je igral vlogo diplomata, ki skuša postaviti politične temelje za tesnejše sodelovanje med slovensko OF in italijanskim odporištvom, predvsem seveda na nacionalno mešanih mejnih območjih. Knjiga nas

popelje po njegovih poteh, srečanjih, dejavnostih in razmišljanjih od Mašuna na Snežniku in Vicenze ter Padove v deželi Veneto, »moralne italijanske prestolnice« Milana vse do Bologne na skrajnem jugu okupirane Italije, z večkratnimi povratki na Primorsko in v Trst, torišče vseh zapletov med italijanskimi in slovenskimi antifašisti.

O knjigi na 328 straneh se je nadvse pohvalno izrazil slovenski tržaški zgodovinar in poznavalec narodnoosvobodilnega partizanskega gibanja dr. Jože Pirjevec, ki je zapisal: »Gre za knjigo o zelo zapeljivi zgodovini, saj je Vratuša vse znal pokazati na zelo osebni način.« Dragoceni prispevek k razkrivanju pomembnega dela naše, slovenske zgodovine in slovensko-italijanskih odnosov je vsebinsko dopolnil in uredil zgodovinar Sandi Volk (1959), ki živi v Trstu, kjer je na tamkajšnji univerzi tudi diplomiral, doktorat pa je pridobil na Univerzi v Ljubljani. Njegovo področje raziskovanja je sodobna zgodovina italijansko-slovenskega obmejnega območja od prve svetovne vojne do sedemdesetih let prejšnjega stoletja, s posebnim poudarkom na zgodovini slovenske manjšine v Italiji, fašizmu in antifašizmu. Njegov del knjige je vsebinsko zaokrožil in dopolnil Vratuševe spomine in dal knjigi dodano vrednost kot verodostojni publikaciji, vredni branja in razumevanja. Sploh zaradi tematike, ki jo je dobro poznati in predvsem razumeti tudi v luči najnovejših slovensko-italijanskih odnosov in novodobnih primerov prevrednotenja zgodovine, ki se nanaša na italijansko (ne)odgovornost med drugo svetovno vojno na Slovenskem. Treba je poznati vzroke in posledice italijanske okupacije in italijanskega fašizma najprej od

leta 1922 na Primorskem in nato med drugo svetovno vojno 1941–1943 na celotnem italijanskem okupacijskem območju v Sloveniji. Eno je vojna in odpor zoper zavojevalce, drugo pa primeri povojnega nasilja zmagovalcev nad poraženci. Tudi to se je zgodilo kot posledica prvega. Italijanski fašizem se odgovornosti v času okupacije Slovenije 1941–1943 pač ne bo mogel nikoli ne otresti in še manj izogniti. To je zgodovinska resnica, ki ji ni mogoče ubežati.

Anton Vratuša (1915–2017) je leta 1941 na Filozofski fakulteti v Ljubljani doktoriral z disertacijo Levec in Ljubljanski zvon, leta 1950 pa je ob delu končal tudi tretjo stopnjo študija družbenih ved na Visoki politični šoli v Beogradu. Že v času študija se je uveljavljal v jezikoslovju, literarni zgodovini in kritiki. Torišči Vratuševega znanstvenega in publicističnega delovanja v obdobju 1938–1941 sta bila slovenski jezik in literarna zgodovina. Po 1945 njegova znanstvena, družbenopolitična in pedagoška dejavnost vključuje zlasti področja razvoja samoupravljanja in participacije v Jugoslaviji in komunalni sistem ter zunanjo politiko SFRJ. Na področju mednarodnih odnosov zlasti izstopajo prispevki o Organizaciji združenih narodov, procesu dekolonizacije, gibanju nevršče-

nosti in deželah v razvoju. Vprašanja narodnih manjšin, človekovih pravic in trajnostnega razvoja so dolgoletna tema Vratuševih raziskav. Leta 1978 je postal izredni in leta 1985 redni član SAZU. Med letoma 1988 in 2002 je bil predsednik odbora SAZU za preučevanje narodnih manjšin in ustanovitelj Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU (zdaj Inštitut za izseljenstvo in migracije). V svojem življenju je objavil več kot 350 razprav in člankov v domačih in tujih znanstvenih ter strokovnih časopisih. Bil je tudi častni član Slavističnega društva Slovenije.

Kot gorički rojak iz Prekmurja (rodil se je v Dolnjih Slavečih, občina Grad) se je z vsem srcem zapisal tudi rodni pokrajini ob Muri, na katero je bil do konca življenja močno navezan. Bil je predsednik programskega sveta Ustanove dr. Šiftarjeva fundacija v Petanjcih in častni član zbora ustanovitelje te ustanove. Zato ni naključje, da je vodstvo ustanove v sodelovanju z založbo Beletrina in s Pokrajinsko in študijsko knjižnico v Murski Soboti letošnji spominski dan ustanove posvetilo akademiku Vratuši in predstavilo njegovo knjigo spominov v avli knjižnice v Murski Soboti. To je bilo najmanj, kar si je zaslužil.

Marjan Toš